

Paradiplomacia tetã apyra ohasáva Tenda Tetãmbopy rehegua

Virginia Ruiz de Martín Esteban Martínez (Espanha)¹
Gustavo Oliveira Vieira (Brasil)²

Umi joaju ha'e peteî guerojera jejokope guarã, ojehechaháicha pe mombe'ú Transformando Nuestro Mundo: Aragua 2030 Guerojera Jejoko rehegua, ojekuaavéva kóicha Hechauka 2030³, rehegua, ha oje'e porãve haguã Mba'e Guerojera Papapy jejoko 17 (ODS 17).

Ojehechávo momba'eguasu, roguereko potapy, ko maranduhai rembe'y ryepýpe, ome'ëvo apopyre ha ohechauka rairõ, joja'y ha py'amongeta umi mba'e ikatúva rehe amo ipahápe oipytyvõ oñentende haguã Paradiplomacia Tenda Tetãmbopye (Argentina-Brasil-Paraguay). Upevarã ropresentáta peteî jehechapyrã umi joaju rehegua ofirmama, umi ha'anga tetãkorapy oiméva, umi rairõ ha juruja orekóva Paradiplomacia tetãkorapy ohasáva ha, ipahápe, ambue juruja paradiplomática tetãkorapy ohasáva Tenda Tetãmbopye.

Paradiplomacia Yvy rendagua Mbohapy Tetã Argentina-Brasil-Paraguay

Peteíva umi akãporukuaa oñemomba'eva'erã ha oñemoherakuáva'erã oñemopu'ã haguã umi aty Tenda Tetãmbopye ha'e Paradiplomacia⁴ oñembojoaju rupive tetãkorapy ohasáva. Péva maranduhai geopolítico Tenda Tetãmbopye, péva oĩgui peteĩteva, Paradiplomacia oike tekove ára ha ára, guive tetãnguéra umi temimoĩmby subestatal tenda tetãkorapy.

EJOPY KO'APE eike haguã emysakãve arandu Cornago-Prietogua (2000) ipurusúva rehegua.

Paradiplomacia ha'e umi joaju rehegua tetãkorapy ohasáva, hekóicha ha/térã hekóicha interinstitucional (DUCHACEK, 1990), oñecondicionáva tenondetegua umi

¹ Pe apohára ha'e española há oguereko hasapyre tekoha aregũarã Brasilpe.

² Rome'ê aguije ore angirũkuérape Adriana Brandt Rodrigues y Solange Assumpção pe jesareko ha momarandu omoíva ko arandu osê porã haguã.

³ Ko aragua imba'erehegua peteî aponde'a ojejapo yvy ape árigua tenda avano'õ (tetãrerekua, avakuéra, Mbo'ehao hetaichagua tembiaporenda), sambyhy ñepytyvõ, 2030 peve, ombohape vaerã mombarete há virumoihára ohypyty haũaicha 17 Mba'ekuera Guerojera Hekojopykuaáva (ODS) há 169 ojehypytyséva upe moherakuã teko yvate (ONU BRASIL, 2015).

⁴ Ko'ã tekombo'eporã ha'e peteî neologismo tekome'êrusu oñemoiirũ mokoípe ha omombe'u umi omboty mbykymiva "katupyry joja". Ome'ê heta ñemosákãite, ndoguerekoiahekoporandúva há oipe'a kuatione'ê ñe'ê ñembohováí. Ojekuaa ko ñe'engáva pe mba'apo ko'ágãguare oñepyryú prisma rupive pe ñepytyvõ ha kanguejoguaha.

añetegua ombojo'a avarekoha umi yke ñambuévape ysyry Yguazu ha Paraná, oñemoha'arõva hi'aguíva geográfica, pe tekoha jepigua ha apañuái oíva tembiapo mbohapehára oikea apytépe ha omyatyrõ ikatumia omopuã haguã oñondivepa (VIEIRA; OLIVEIRA, 2019).

Ñopytyvõ tetãnguéra oguereko peteĩ kuationa potapy omoañetévo Aragua 2030, mba'erãite umi ñembyaty rupive umi ha'angakuéra omokyre'ỹva ha ombojo'o mba'ekuaa opaichagua rehegua (aporeko, tekome'êhe'íva, mba'eraiteva, mongu'e, ambue apytépe), tembiporu pyahu ha tembiporu viruporukuaa opavavépe guarã-Teko, jekuaa'ỹva, mbo'ehao ha avano'õ civilpe.

Ñopytyvõ tetãkorapy hembipotápe oime omokyre'ỹ sinergia omohenda porãvo tembiapo omyatyrõ haguã umi apañuái jepigua, avei ojehekýi haguã ikatukuaaite omomokõi ñeha'ã, tembiaporã ha tembiapopy temimoĩmbykuéra apytépe. Ko'ãichagua sinergia ikatu ha'égui ohejáva pe mbojoja ha'eteva, oñemoíva peteĩ ñe'ême ha puporã tekuimba'e tetãrekuaiva hetayvatekueha'ã, teko rechauka ha'eha ombojo'a mbarete ha mba'apo umi yvatekueha'ã ñambuéva apytépe umi ojagarráva ñe'ẽ ha umi ha'angakuéra ñambuéva, ojesarekóva moherakuã oguerekóva oikuaaséva ñembyatyppe yvyjepysope. Ko tetãrerekua, upéva, ojepy'apy "mbojo'o mbarete, kuationa, kyhyjerã, mbojopói ha poguypegua umi ha'anga oíva apytépe" (KNOPP, 2011, p. 58 rehegua).

Ikatu haguã umi aty oñeikotevêva tetãrerekua heta yvatekueha'ãpe guarã oñemotenonde porã, tekotevê ojejavova umi ojeikuaáva apytépe (Tetãnguéra apytépe; Brasil, Argentina ha Paraguay apytépe), tetãygua (Joja, Teko ha Tavusu apytépe, Brasilpe ojuhúva; Joja, Provincia apytépe ha Tavusukuéra, Argentinape; Teko, Departamento ha Tavusukuéra apytépe, Paraguayo Ykepe), ykegua (ha'eháicha mbytepe temimoĩmby ohechakáva opavavépe guarã tetãygua, tekokuéra ha tavusu) ha umi temimoĩmby teko ambue apytépe opaichagua tendápe, omboyke'ỹre hypy'ũ jekupyty oguerekóva mbaretéva opavavépe guarã-jekuaa'ỹva.

Ko maranduhai ombojoajúva tetãkorapype, Paradiplomacia osẽ peteĩ juruja pyhyjehe tetãnguéra umi teko subestatal oĩméva tetãkorapy ha ombotuichave haguã kuationa oguerekóva umi ha'angakuéra ojapóva ñupyso ñemopu'ãme tetãnguéra – ko ojuhúvape, tenda tetãkorapy ohasáva. Avei omoba'eguasúva jahechauka pe Paradiplomacia ikatu ha'e peteĩ "mba'éicha odemocratiza tekuimba'e okáre, ikatúva ohechakuaa umi oikuaaseteéva ha tekotevê ñambuéva umi yvatekueha'ã tekuimba'eva oívape tetãnguéra ryepýpe" (ODDONE; VÁSQUEZ, 2015). Hembipotápe momba'eguasúva ha'e ombotuichave haguã umi oñembokatupyryva ojoajúva mopuã ojeikuaáva umi ha'anga subestatal ykegua, tetãkorapy, ambue diplomacia tetãmba'éva umi

tetãrerekua Mbyte Teko tetãygua, ojerureva umi hekóicha opokóva ha hekói'ỹva, oguerékóva tekoha tapiaguáva térã aragua.

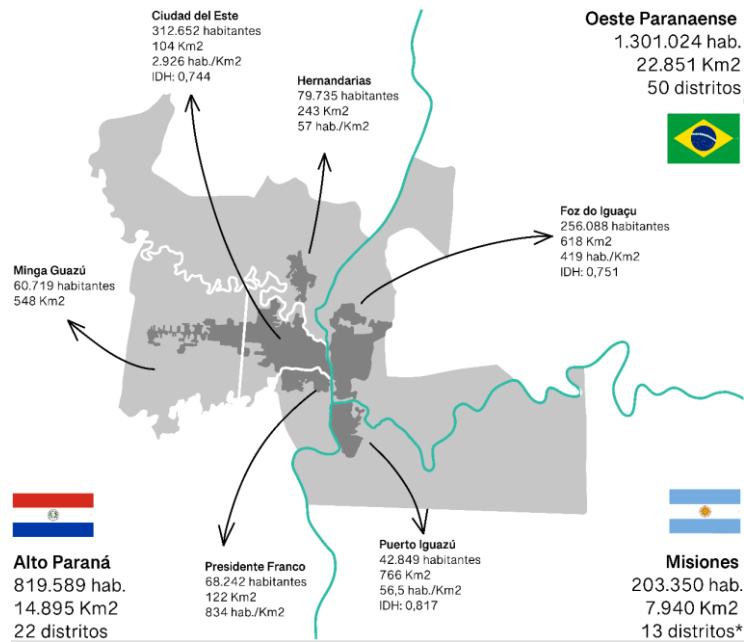
Umi Tenda Tetãmbopy Yguazúpe ojejapo umi tavusu tetãkorapype, ojeheróva **tavaguasu Mellizokuéra**. Ko hesakáva omoba'eguasúva oñemo'ã hagua tekuimba'e opavavépe gũarã ha umi ñoñe'ẽme'ẽ ohesa'ỹijóva mokõive simetría ha asimetría, osẽva umi iñambuéva oheja ramo yvatekueha'ã guerojera yke ha kyre'ỹ oguerékóva umi guerojera tendagua oikóva tetãkorapy ohasávape.

Umi joyke'ykuéra Tava he'ise tavagua ojoykeregua umi mbotavususgua tetãmbopy, ojavoháicojavoháicjejopy tavayguáva, ohasáva rembe'y yvyvore, ojejuháicha Puerto de Iguazúpe, Foz do Iguazú, Ciudad del Este, Hernandarias há Presidente Franco, ndoikéi Minga Guazú.

Upévare, Tenda Tetãmbopy ojehecha tetãkorapy ohasáva, peteĩ ojehechakatu'ỹva teete ombojoajúva henda ha tetãnguéra, ambue mba'e imba'eva ha ára ha ára, ojerurévo aty okapegua ambue tendáre, Paradiplomacia rupive.

Ko tetãkorapy “metrópoli tetãmbopy” mba'eichapa ykekuéra rupive opyta 3 tetãme (Argentina, Brasil ha Paraguay) ha oimerãe 6 tavusu upéicha imbaretévava (Puerto de Iguazú, Foz de Yguazu, Ciudad del Este, Hernandarias, Presidente Franco ha Minga Guazú), haimete 1 sua oikóva 80 ary ári Etniakuéra rehe. Ko Tenda Tetãmbopy ojejapo tetãvore Paraná, Brasil retãme, departamento Alto Paraná, Paraguáype, ha provincia Misiones, Argentinape, ohupytýva 85 distrito, oimehápe tetãyguára 2,3 sua rupi yvypóra ha peteĩ tenda 45.686 km² ha oimerãe peteĩ radio 150 km fronteragui (ISM, 2018; ALTO PARANÁ, 2020; IBGE, 2020), ojehechaháicha yvy'anga iguýpe.

Ta'anga 1 – Yvy'anga ohechaukáva umi táva oíva tetãkorapy rembe'ýpe (AR-BR-PY)

Ña'embe: Ojapóva Hell Graff (2022), oñemopyendáva umi apopyre oúva ISM (2018), Alto Paraná (2020) ha IBGE (2020).

* Haipy: ñemoarandu tenda oñehesa'ýijóva oimehápe 13 distrito (departamento) 17 opaite.

Ta'anga 2 - Puente de la Amistad

Pe yvyjepyso Yguazu, ha'e opyta y korasõme upéva omoheñoi Cuenca Río de la Plata, mbytépe umi Ysry Paraná ha Yguazu, ombojoajúva Brasil ha Argentina Puente rupive Hermandad Internacional (1985) ha pe Brasil guive Paraguay peve Puente rupive Amistad Internacional (1965); ha'e aty pya'e, Puente de Integración rupive.

Ña'embe: Sierich (2016).

Ha'e peteî territorio fronterizo orekóva alto flujo aduanero oimehápe ohecha puerto seco⁵ hembiape hetavehápe América Latina-pe, orekóva 160 mil rupi umi kamiõ por año, peteî caudal ofavoreséva oñemopu'ãvo perímetro este, a tramo 15,8 km

⁵ Ko marandu ikatu ojejuhu kuationi web Ingresos Federalespe, ojejuhúva ko'ápe: <https://www.gov.br/receitafederal/pt-br/assuntos/noticias/2021/julho/movimentacao-de-cargas-em-foz-do-iguacu-apresenta-resultados-historicos>. Ojehechá kuri árape: 26 abr. 2022-pe.

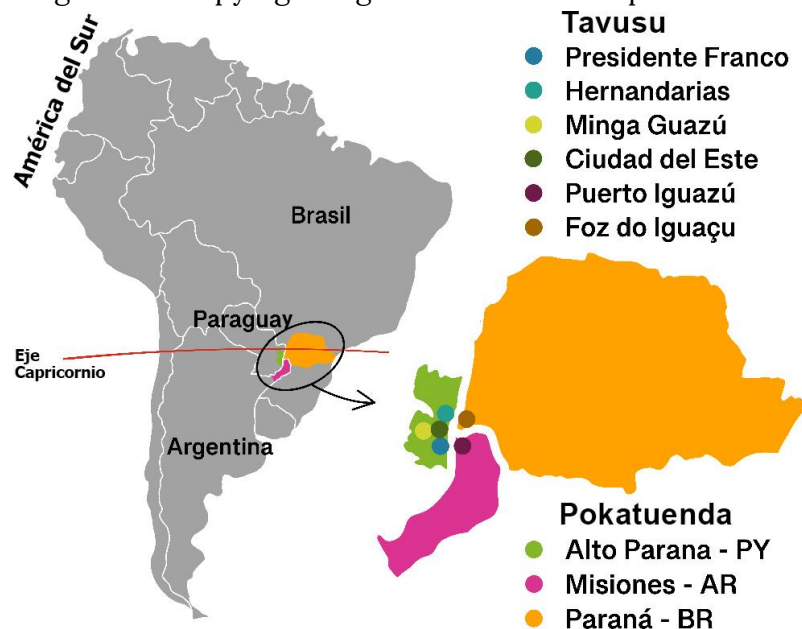
ombojoajúva Puente de Integración pyahu BR-469 ha BR-277 ndive. Avei ko flujo automotriz-gui, 20 millones de personas rupi omýi cada año mbytépe Brasil ha Paraguay ha 11 millones Brasil ha Argentina mbytépe.

Ko tenda oime heta oguereko ombojo'áva, ha'eháicha Cascadas de Iguazu ha umi okarusu tetãygua (Argentina ha Brasilgua) oguerekóva peteíva umi tuichavéva mohemby umi bioma Bosque Atlántico, avei mba'apoha renda Itaipu Binacional, tuichavéva tendyry ombokapúva hidroeléctrica⁶ yvy ape ári, ha peteĩ ñeimeha mbo'ehao opavavépe guarã ha mbo'ehao arandu yavtegua, ojehechakuaáva Brasil ha Paraguay mbytépe, oguerekóva mbo'ehao tuicha, umi mbo'eao tuicha ha mbo'ehao mitãrusuguava oikuave'ëva mbo'esyrygua, mba'eraite, maestría ha doctoradope.

Ko aty rehegua, oguerekóva tekoha ñambuéva, ojapo Región Tetãmbopy peteĩ pa'ũ cosmopolita ombojo'ova ha omopu'áva, avei arandupy ha jepokuaa, peteĩ modus ogaguáva ohasáva tetãkorapype.

Jahecháramo ha'anga ogurekóva ñeihã geopolítica yvy ape ári, yvyjepysópe, umi Tenda Tetãmbopy Yguazúgua ojehechauka mbohapy tetãvore (térã ombojojáva) aty Mercosurpe, oikéva Savapa Capricornio Américape del Surpe, ojehechauháicha pe yv'anga oíva iguýpe.

Ta'anga 3 – Yvy ra'anga Tetãmbopy Yguazúgua América del Surpe

Ña'embe: Jejapo de Hel Graf (2022).

⁶ Ojekuaave hagua kō 'ápe: <https://www.itaipu.gov.br/energia/geracao>. Ojehechákuri árape: 25 abr. 2022-pe.

Iporã jaikuaa ko Yvy rendagua oikeha pe ojeheróva Savapa Capricorniope, Antofagasta (Chile) Paranaguá (Brasil) peve, ohasávo umi tetãvore Salta, Jujuy, Formosa, Tucumán, Chaco, Corrientes, Santiago del Estero ha Misiones (Argentina), umi departamentokuéra Paraguay (ndoikéi Alto Paraguay ha Boquerón) ha umi tekokuéra Brasil ygua Paraná, Santa Catarina ha Mato Grosso do Sulgua.

Ipahápe, ojehechakuaava'erã ko Yvy rendagua ha'eha ñembyatýva Ñemuguasú Jepigua Surpegua (Mercosur), oikéva tetãyguára 225 sua oikóva, peteî yvy tava mba'epe de 11.869 sua km², oguerékóva 4 tetãnguéra ñembyaty (Argentina, Brasil, Paraguay, Uruguay), 7 tetãnguéra ojoajúva (Chile, Colombia, Ecuador, Guyana, Perú, Surinam ha Bolivia – hasapyrepe) ha en opaite 361 mercocidad, umíva apytépe Foz de Yguazu.

Tembiasakue joaju Yvy rendagua Mbohapy tetãguape

Tetã apyrã mbohapy tetãgua, ha'égui peteî ojehasa haguã akãporukuaa, oguereko tembiosa puku ñorairo, ha katu avei ombojojaju, umi teko tetãyguá apytépe umi sa ary ohasava'ekuépe. Pe haipy ara rehegua guýpe, umi arange ombojáva oíva umi joaju aty oñemomba'eguasúva mbohapy tetã apytépe (Ta'anga 4) ha umi yke atýva (Ta'anga 5), oñehesa'ỹijova'ekue umi tratado peteíha guive, umi Atyguasú ñemopyendarã tavaguasu ombojekuaa ko ára peve.

Ta'anga 4 – Haipy aragua umi aty tetãnguéra Yvy rendagua Mbohapy tetãgua Yguazu. (1750 guive 2021 peve)

Ta'anga 5 – Haipy aragua aty ykegua Tenda Tetãmbopy Yguazu (1965- 2021)

Ña'embe: Jejapo apohára (2022).

Umi ha'anga tetã apyrã ohasáva Yvy rendagua Tetãmbopy

Umi ha'anga omopyendáva yvy táva mba'e tetã apyrã ha'e mbo'ehao (sub)estatal, ndaha'éiva oimeraévape guarã ha jekuua'yva, omba'apóva transnacional, federal, opavavépe guarã ha tava'igua, oikotevéva mba'apo hetayvatekueha'ã, ombojoajuva ñesambyhyha tendakuéra (moakãhára, moakãhára ha moakãhára ramo) – oñemboguata haguã tekuimba'e tendagua oíva mbyekoviaha umi henda ojoajuva tetãnguéra -, umi mbo'ehao rupive (oikehápe umi temimoĩmby aty ha moingope), tetãme ha yvy rendaguãme, umi oíva ombohovai vaerã ava ñembyaty civil ha ambue ha'angakuéra rehe oíva kakuaa rendaguape.

Ohechauka haguã mba'épa ojapo ko'ã ha'anga tetãkorapy Tenda Tetãmbopype, omoha'anga ojehecharã umi ha'anga tetãkorapy tekotëveva yvy rendaguape mba'e jetavy'o rehegua, oñemboja'óva mba'ekuave'ẽmby guive mba'apo ojeheróva omboguatáva irundy cuadruple – avano'õ civil, ñemuharenda, tetãrerekua ha mbo'ehao tuicha (ATYGUASU ÑEMOPYENDARÃ, 2019) –, omoheñoiva tava'igua, mba'apoha renda ha mbo'ehaokuéra tetã rehegua ha teko, cooperativa, omyengoviateéva avarekoha, mbo'ehao tuicha ha umi omoñe'ẽ guerojera tendagua ha mbohapy tetãgua oñemoheñoiva yvy tava mba'epe, oje'eháicha ko'ápe:

(1) Tetãrerekua /Teko

(1.1) Jere tetãnguéragua:

Mercado Común del Sur – [Mercosur rehegua](#)

Itaipu [Binacional](#)

(1.2) Tetãmegua mba'ekuaarã:

Consejo Nacional de Investigación de Argentina – [Conacyt](#)

Consejo Nacional de Investigación Científica y Técnica del Paraguay – [Conicet](#)

Parque Nacional Iguazu – [PARANÁ](#) Iguazu (Brasil)

Parque Nacional [Iguazú](#) (Argentina)

Fundación Parque Tecnológico Itaipu – [PTI](#) (Brasil y Paraguay)

Fundación Araucaria – [FAPPR](#) (Brasil)

(1.3) Alcance municipal rehegua:

Municipalidad de Ciudad del Este (Paraguay)

Município de Foz do Iguacu (Brasil)

Municipalidad de Hernandarias (Paraguay)

Municipalidad de Minga Guazú (Paraguay)

Municipalidad de Presidente Franco (Paraguay)

Municipio de Puerto Iguazú (Argentina)

(2) Ñemu rehegua

(2.1) Asociación Comercial e Industrial de Foz do Iguacu - [ACIFI](#) (Brasil) rehegua

(2.2) Cámara de Comercio [Iguazú](#) (Argentina)

(2.3) Cámara de Comercio y Servicios de [Ciudad del Este](#) (Paraguay)

(2.4) Federación de Comercio de Paraná - [Fecomércio-PR](#) (Brasil)

(2.5) Instituto Polo Internacional Iguasu - [POLOIGUASSU](#) (Brasil)

(2.6) Unión de Transportadores Vial de Foz do Iguacu ha Región - [SINDIFOZ](#) (Brasil)

(3) Avano'õ Civil

(3.1) Consejo de Desarrollo Económico, Social y Ambiental Puerto Iguazú rehegua - Codespi rehegua

(3.2) Consejo de Desarrollo Económico y Social de Ciudad del Este - Codeleste rehegua

(3.3) Consejo de Desarrollo Económico y Social de Foz do Iguacu - [Codefoz](#) rehegua

(3.4) Consejo Trinacional de Desarrollo rehegua - CódigoTri

(4) Tekombo'e Yvategua Tetãnguéra

(4.1) Mbo'ehaovusukuéra

Mbo'ehaovusu Tetãvore Misiones - [UNAM](#) (Argentina)

Mbo'ehaovusu Federal de Integración Latinoamericana - [UNILA](#) (Brasil)

Universidad Nacional del Este - [UNE](#) (Paraguay)

(4.2) Mbo'ehaovusu róga kuéra

Campus Foz do Iguacu de la Universidad de Paraná Occidental - [UNIOESTE](#) (Brasil)

Campus Foz do Iguaçu del Instituto Federal de Educación de Paraná – [IFPR](#) (Brasil)

(4.3) Mbo'ehaovusu Mbyte

Mbyte Mbo'ehaovusu [UNIAMÉRICA](#) (Brasil)

Dinámica del [Centro Universitario de Cataratas](#) (Brasil) rehegua

Mbo'ehaovusu Gaston [Dachary](#) (Argentina)

Universidad Privada de la Este – [UPE](#) (Paraguay)

Universidad Católica Nuestra Señora de la Asunción – [UCA](#) (Paraguay)

Umi haihára ñañe'ê hague apytepe, mbo'ehao tuicha pavêmba'éva omombarete pyrukuera ñepytvõ tetãmbopy hyepypegua, oñepyrû oñemoapopyrã mbo'ereko tendotapavê apeguáva, ha'emaramo sambyhyhárukuéra, avei oiporãrõ ambue tekove aty akangutape, oñondivepa, ybyjepysope. Ko jejapo omombarete ko pa'û tavaokuéra umi haihára-papapy tekuaigua tetãmbopy oihaguére tekui ojavave tavusugua. Ko joja sa'í porãve teko tuichaa ñehenoi jejapo vyjepyso há upeare hetekoteéva—, oñepyrûgui pavêmba'éva y.

Jepénte poravopyre ojavokuaáva oguerékova peteĩteĩ pehẽ ombojekuaa ko'ápe, umi tuicha mba'e ha'e ñamomba'eguasu pe joaju/apytépe opavave ko'ã ha'angakuéra ojavóta katupyry umi joaju omoakãrapu'áva omombarete haguã aponde'a ñembyaty tendagua tetãkorapy ha ombojerovia umi tekovia kakuaa tendagua jokope guarã.

Poroheka, juruja katupyry oikóva katupyry Tenda Tetãmbopy

Paradiplomacia rehegua Tendape Tetãmbopy Paradiplomacia umi Joaju Tetãkorapygua ha'éma peteĩ añetegua Tendape, Mbohapy tetãgua péva oguerékogui mbojo'a ojejavóva ha ha'e peteĩ tenda tuichavevare juruja. Taha'e ha'éva, oĩ umi jeporoheka mbarete tekotevêva oñembohovái porãve ojekuaáva ha ombohováiva ohekávo myatyrõ hetepýva ñeĩme-tenondeguape guarã avarekoha oĩva upe vyjepysope.

Umi jeporoheka paradiplomático kakuaa tendape guarã

Umi ha'anga Tendagua oñemoirû hikuái kakuaa hendape guarã myatyrõ/oñembojoaju haguã, ambue ko mba'apoha renda oñembohovái papapy'yme umi mba'e ohapejokóva ko aponde'a jave ojehechávo tuichaha jeporoheka ko'ágã omoha' ãngava, omomba'eguasúvo, umia apytépe, poapy techapyrã jeporoheka paradiplomático Tenda Tetãmbopy hekopete achegetype:

(1) Oñemyatyrõva'ekue, Oñembojoaju haguã ha Sinergia Tetãrerekua Mbytegual ha Ndaha'éiva apytépe

Peteiha porohekáva ohechauka umi mba'aporenda subestatal Tenda Tetãmbopygua ojepy'apy hesakã haguã ojavokuaáva tetãnguéra orekóva rehe, oñemopyendáva tembiaporã rehe umi ñeha'ã orekóva ha ojoajúvo umi ñeha'ã oñembo'éhaóva oguerekóva ndive Mbyte tetãrerekua ani haguã ojoavy tekuimba'e okáragua tetãygua ndive. Péva oñembojoaju haguã ojejapóva tetãkorapy umi yvatekueha'ã tetãrerekua ñambuéva apytépe (Joaju, teko/provincia/departamento ha tavusu) ojehecha peteî porohekáva ramo paradiplomático ha oñeikotevê ani haguã oiko ñorairõ ojoajúva katupyrykuéra ko'ã porandu, taha'e oñembojoajúvo térã ndaipóri rupi pe yvatekueha'ã oñembojoaju haguã ikatu tuicha ñambue ambue mba'éichapa teko (federal térã peteïchagua peteïteï tetãme, yvatekueha'ã descentralización ha/terã ambue umi mba'e ojejapóva. Tekotevê oñembojojau haguã.

(2) Ñembojoaju Tetãmbopypegua Kyhyje'ỹ yvypóra

Tekojoja'ỹ ava'aty, peteî apañuãi hetepyguava América Latinape, ojehechauka umi Tenonde ojapo omyesakã umi ipereriva ava'aty ivaiva. Oikepaite Tenda Tetãmbopy Yguazúgua ombojoapy pe pochy oíva umi ombohováivo kyhyje'ỹ kyhyjerã ha umi omosãsõva ombosyrýva avakuéra ha mba'erepy (mboka, pohã vai ha ku'eñemurã yvypóra), joja'yva oíva oñondive consecuencia económica, social, ambiental, cultural ha política rehegua, en parte omokyre'yva dificultad ha distancia ojeike haguã umi centro económico de poder ha decisión rehegua. Ko'ã desigualdad ohejáva tetãyguára ndorekóiva kyhyje'ỹ (ojehechakuaa umi aty ojehecharamovévape).

(3) Oñemyasãi umi mba'e porã ikatúva ohupyty Oñembojoaju haguã Tetãkorapy

Ko ñupyso tetãkorapy ojapo kyhyje oporomondýiva oñe'êva añetegua rehe ha añeteguaha umi ojejapóva tetãnguéra guarã, ikatúva avei omyesakã umi tavy yvyjepyso tetãkorapy rehe, avei umi ndaipóriha pyenda mbohekojojáva oñemohenda porã haguã umi porandu tekome'êhe'iva - omboja'ó, péva ndojekuaáigui umi oñembokatupyry haguã oñemotenondéva ambue yvyjepysope (VIEIRA, 2019-pe). Upéicharõ jepe, sa'i ojekuaa umi juruja ojejapo haguã umi

Ñemuharenda transnacional oguerohoryvéva umi Ñoñe'ême'ẽ Tendagua Tetãkorapy, techapyrã ramo. Tekotevê ojekuaa oñeintegra haguã.

(4) Mbo'ehaokuéra umi Pa'ũ Ñemongeta Tetãkorapygua

Pehẽngue tekuimba'e yvyjepysore Tetãmbopy ojapo porohekáva aponde'a guerojerare tendagua oñeikotevêgui tuichave ha pohýiveva umi mba'e tenonderãite ha tape oñepytyvõ haguã umi ha'anga apytépe ha umi mbo'ehaokuéra ykeguápe. Jepénte ko'ã ha'anga oguereko ambuekua ha/térã myatyrõ umi apañuãi ohypýiva chupekuéra, oguahẽ ipohýiva ndahetáiri oikuaa ha omopu'ã myatyrõ omboja'óva ojapo haguã umi tembiaporã oñondivepa. Katuete umi ñeha'ã ñomongeta umi myakã apytépe tetãrerekua ykeguápe rehegua (moakãhára ha concejal apytépe, p.e.) ha tendakuéra mba'apoha renda ha avano'õ civil (Codetri he'iháicha) ohechauka oímaha mba'éichapa ojejapokuaa upéva. Oñeikotevê ñomongeta oñeintegra haguã.

(5) Ñemongu'e umi Tetãnguéra oñembojoaju haguã.pe

Pe osyryryva carga ha tapichakuéra (mba'apohára, mba'apohára, temimbo'e, pytagua ha umi oikóva tetãkorapy ohasáva tembiapopy ohekávo) ha'e mantereiguáva ha ipohýiva, amo ipahápe orekóva apañuãi ha ojo'ári tuicha ohapejokóva umi ohechakuaávo kyre'ỹ orekóva guerojera tetãkorapy ohasávape. Upe ñeñandúpe, pe mba'apo oñembojoaju haguã péva Mbohapy Tetãkorapy orekóva mba'e'atã oñembyatýva jepokuaape mbohapy tetã apytépe ohechaukava mopyenda, ojehechávo ha'eveva orekóva tembiporu, omoporãve jehechaukaha fronterizo ha facilitación comercio exterior reheguáva. Ko'ã tembiaporã omohenoima amo tetãkorapype¹ Mercosurpegua. Avei, ombopu'aka Puente de Integración pyahu Presidente Franco ha Foz de Yguazu ikatu ominimisa apañuãi ojeuatahápe ha omokyre'ỹ pytagua ha virureko Tenda rehegua. Ko mba'e oreko avei hahykuere tesãi rehe, péicha oñeikotevéva oike ha ojeporeka tembiapopy opavavépe guarã ha jekuaa'ýva tesãi rehegua oñemotenonde ohóvo hasýva tetãkorapy oikóva Paraguay ha Argentina, yke gotyo Brasil pegua. Jepénte ko tekotevê pya'eva, ndaipóri gueteri ñoñe'ême'ẽ hekóicha oñemopyendáva oñembojoaju haguã jesareko ojapuráva tasyokuérape, ha'eháicha Tembiapopy

¹ Ojekuaave haguã ko'ápe: <https://www.gov.br/receitafederal/pt-br/aceso-a-informacao/dados-abertos/resultados/aduana/workshop-de-gestao-coordenada-de-fronteiras>. Ojeike ára: 29 abr. 2022-pe.

Oñangarekóva Ojapuráva Mbayruguatápe (SAMU) ha umi Ñnagreko Oñembyatýva Moangata Ojapuráva (SIATE), péva omoheñói umi apañuái orekóva tekoha iñambuéva mba'apo opavavépe ģuarã, avei umi kyhyjerã hasýva ojoajúva Pojoapy puruhára réra tesãi rehe.

(6) *Apopyrã Guerojera Tetãkorapyre ha'eháicha Tekuimba'e Tekoha ñe'ẽ ipukúvaregua*

Jepénte ndaha'úi peteî apañuái tenda añónte, péva ha'arõkuaava mbojoapyikatúva oî mburuvichakuéra uképe, tendagua ha tetãyguá apytépe ikatu ojapo umi omosarambi oñentende haguã umi tekuimba'e omotenondéva rehegua umi tembiapo opavavépe ģuarã ha jejokpope ohapejokóva guerojera tenda tetãkorapy ohasáva. Tuichave mba'ekuaa añeteguá tetãkorapy ohasáva rehegua, oñembojoapy mbo'ehaovusu ko'ã pa'ũ ñomongetarã, ikatu omoheñói pyenda péva ojekuaáva ykepe ohejáva omonáva umi apondé'a, jepénte umi ojeréva mburuvichakuéra oisãmbyhýva. Pe henyhëva mbohováiva ko porohekáva ikatu oñemyatyrõ oíha peteî temimoĩmby oguerojerava tetãmbopype ģuarã tetãkorapyre ohasáva, térã mba'e omoañetéva upe kuatia.

(7) *Ñemobe'u Ymaguare Tendagua*

Oñomoirũ tetãkorapy oime otekovia oikogui oñondive py'aguapype péva omoheñói tembiporu tetãrerekua heta yvatekueha'ã, péva omopyenda ramo arandupy oikóva oñondive ha'e umi omoheñóiva oñembojoaju haguã tetãkorapyrepegua. Jepe umi pyha rayhuha oíva tetãkorape oî haipyva, umi py'atyai oî oñondive Tenda Tetãmbopype, ko'ýte Brasil ha Paraguay, péva imandu'a ñembyatyteĩre oñorãirõva Mbohapy Joaju rehe Paragay ha umi mba'e vai oguerekóva (BENVENUTO, 2017). Ha'e relevante jaikuaa haguã umi tembiasa ha ojapóva tekuimba'e mandu'a jepigua, ikatu haguã ipu'aka ko'ã py'atyai ha omopyenda arandupy ombojoajúva ha oñoipytyvoro, oñemopyendáva umi momba'e ha ñomongeta.

(8) *Kyhyje'ỹ Tekome'ẽhe'iva umi Tetãkorapyre*

Ombohováiva umi oporohekáva ojeréva umi pysanga okóvare orekóva umi añeteguáva tekome'ẽhe'iva umi tenda tetãkorapyre opyta peteî porohekáva mbarete péva pe Tenda Tetãmbopy rehegua. Umi hekóicha oñeikotevêva

oñembojojau haguã tekome'êhe'íva hesetevare tetãnguéra osyry tekovia oikóva umi tenda judicial apytépe umi opavave ykepe oikuaauka ikangýva umi jokupyty oñemopu'áva rehe, mokõivéva yvypóra ha ñemuhápe, oipe'áva ndojekastigái va'ekue rembe ha guereko'ỹ ñangareko tetãkorapýpe, avei ndojehói oíva joaju ojejápo va ha umi apopyrã tekuimba'ere.

Jejapogui paradiplomática ha jepokuaa iporãva kakuaa tendaguape guarã

Juruja ha tembiapo porã oñemotenondéva Tenda Tetãmbopýre oikuave'ẽ ha ojesareko joja'ỹ orekóva ko'ágã-tenondegua guerojeráva vyjepyso ha omombarete tuichaveva ambue henonde tetãrerekua tendaguáre tetãkorapýre ohasáva.

Ko'ápe, iguýpe, oĩ pe mba'e ojehecharamovéva poapy juruja ha/terã joja'ỹre, ambue techapyrã, omombarete haguã tembiapo ha joaju yrasa paradiplomático rupive tetãkorapýre Tendápe.

(1) Kyhyje'ỹ Mbaretéva Opavavépe ñembojojau Tenda Tetãmbopýpe

Umi porohekáva oíva kyhyje'ỹ jerépe opavavépe guarã ha'e peteĩ omotenondéva umi tenda tetãkorapýre, upéva rehe, ary 1996-pe, oñemoheñoi Comando Tripartito ikatu haguã ombokatupyry ñopytyvõ tahachi tetãnguéra tenda mbo'ehao tahachikuéragua ha arandu mbohapy tetã rehegua (BORDIGNON, 2019). Oñembojojávo umi ñembyaty rehe mbo'ehaorupi oíva apo ha ojejápo vape ojehepejoko ha oñemyatyrõ haguã mba'evai'apo tetãkorapy rehe, oja'povo paradiplomacia tahachi oíke ojejápo opa ára umi mbo'ehao kyhyje'ỹ opavavépe guarã.

(2) Ñemoarandu ojejúva umi tetãkorapygua

Oikuaa haguã umi arandu ojejúvape umi tavusu tetãkorapy, Brasilpe terã pe tetã ambuére, ha'e juruja ikatúva omokyre'ỹ umi ha'anga Tenda Tetãmbopygua ikatu haguã ombotuichave umi tembiapo iporãvéva ojejápo ombojojau tetãkorapy ohasávape.

Brasilpe, techapyrã, tuicha mba'e umi oñemba'apohápe tavusu joja umi tembiporu omba'apóva, jepémo umi tavusu ndaha'éiva brasilerero ndaha'ei péicha oíkeva hekóicha umi pacto ko'ã mba'apo rendápe. Pe hekóicha ha'etéva orekóva

mba'apoha renda oñemohenda legislación brasileña rupive, ha'etéva Ley Federal n. [11.107/2005-pe](#). Jepénte oíva pysangã ha'etévare, tetãrerekua heta yvatekueha'ã oguerékova ohechauka mbohekojojáva mbojoja ndojehechái ha'eha peteî apañuãi ndaipu'akái oñemoakãrapu'ã haguã umi ojapóva ñembojoajuva. Teraguapy rupi, remoheñoi peteî tekoha ohejáva oñemopu'ã ojeikuaáva, peteî tape hu'úva ha ombosyrývape, ombohováivo umi tekotevê ha ha'etéva oñeikotevêva peteîteî jokupyty atyguáva omoíva mbojojaha pyahu oñomoirúva.

Tembiecharã ramo ñomoirũ tenondéva, romomba'eguasú [Consortio Frontera Intermunicipal](#) (CIF), Ñembyaty opavavépe ñuarã oisãmyhýva hesetéva, péva tripletes Barracão (PR), Bom Jesús do Sul (PR) ha Dionísio Cerqueira (SC) máva, Bernardo de Irigoyen (Misiones, Argentina) ndive, ohekáva omotenonde mbojoaju ha guerojera tendagua ohasáva. Ko'ã tavusu... tetãkorapy omboheraguapy peteî mboguapyre potapy me'ëtavusu, mbo'ehao oñomongeta ha ohekávo tuichave oñomoirũ ha oñembojoaju haguã.

(3) Oñembojoaju haguã Pytaguare

Omokyre'ỹ haguã ombohupa umi momba'eguasú oporopy'ara'áva pytagua tendape, he'iséva, umi Cascadas, Central Binacional Itaipu ha pytagua ñemuhã Ciudad del Estepe oñemopyenda ambuéva [ñoñe'ême'ẽ pytagua oñembyatýva](#) ha'eháicha umi Trilateral del Circuito Turístico Triple Fronteriza, omboheraguapy ary 2007 jave – oguerékova ñembojáva ha'e ombohape haguã apopyrã jehechagi guatapuku Tendape – ha umi Mbohasy'ỹ Pytagua, omboheraguapy ary 2009 jave, oimehápe Foz de Yguazu ha Puerto Iguazú, ojerure haguã omborejeréva “Oñaniva Pytagua Yguazupe” Ha'eve, oî ambue ñe'ême'ê Foz de Yguazú ha Puerto Iguazú apytépe, ha'eháicha pe Acuerdo Bilateral Transporte Turístico Entrante, Turistakuéra Taxipe, ha mbytépe Foz de Yguazú ha Ciudad del Estepe oñembokatupyry haguére umi tahachi jehasahape.

Sector turístico-pe, iporã ñamombe'u POLOIGUASSU, peteî institución de derecho privado sin fines de lucro, orekóva sede municipio Foz do Iguazu-pe, omba'apóva integración ha desarrollo sector turístico rehegua Región Trinacional-pe, omotenondévo heta proyecto ha programa, ha'eháicha Proyecto Camino de Jóvenes Iguassu, Omombarete Foz, Diálogos Fronterizos ha Programa Integrado de Educación Turística (PIET), ambue apytépe.

(4) Asociaciones Universidad-Municipales rehegua

Oddone ha ambuekuéra (2016) he'iháicha, umi territorio-pe oíhápe universidad ha centro de investigación, articulación universidad-ciudad ogenera peteî espacio térã ome'ê pa'û peteî comunidad de aprendizaje ha innovación orekóva hembipotápe omoheñoi instrumento ha concepto pyahu omokyre'ýva integración frontera, joaju rupive territorio ha investigación, desarrollo sostenible ha mba'e pyahurãme. Ñande terrítóriope ojefesteha heta asociación ha acuerdo municipio Foz do Iguazu ha universidad pública ha privada apytépe umi omoañetévo umi proyecto ha tembiapo joaju akãrapu'ãrã regional rehegua. Romoï ko'ápe po techapyrã umi tembiapo joaju municipio apytépe de Foz do Iguazu ha umi mbo'ehaovusu ko regiónpegua.

(4.1) Proyecto de Extensión [Paradiplomacia rehegua Integración Fronteriza-pe guarã](#), Oproponéva umi mbo'ehára curso Relaciones Internacionales UNILA-pe. Nde hembipotápe oime omba'apo oñondive Intendencia ndive, Ejecutivo rupive de Relaciones Internacionales, oñemotenonde haguã peteî Plan Municipal de Relaciones Internacionales Asociaciones del Municipalidad de Foz do Iguazu (PLARIFI), avei para el tavaguasu frontera política subsidio desarrollo rehegua.

(4.2) [Aranduka Latinoamérica oikovéva Proyecto Triple Frontera](#) rehegua, oproponéva mbo'ehára UNILA-pe, upévagui osëkuri oñembopyahu jey peteî aranduka róga peteî mbo'ehao Puerto Iguazúpe, avei ambuekuéra brasileño ykére.

(4.3) Programa [Formación Docente: Pedagogía Fronteriza](#), oproponéva mbo'ehára kuéra UNILA-gui, oñembohapéva mbo'ehára Red de Educación Municipal Foz do Iguazu-gua, tematizando educación intercultural frontera-pe.

(4.4) Proyecto [Centro de Memoria](#) para la Fundación Cultural rehegua, oproponéva mbo'ehára UniAmérica-pe.

(4.5) Encuesta de [Tráfico ha Perfil Turístico Triple Frontera-pe](#), oproponéva mbo'ehára ha temimbo'ekuéra UDC-gua, omotenonde sistemáticamente peteî encuesta péva flujo de personas ohasáva Puente de la Amistad.

(5) Programa ha Política de Grado Oñemombarete haguã Investigación Fronteriza rehegua

Oíha umi iniciativa académica ojoajúva umi tema integración rehe frontera Región Trinacional-pe, Programas de Postgrado guive, tembiapo mbo'epy ha

ñembotuichave rehegua, ha avei umi aty investigación rehegua², ha'e significativo ha oreko ikatúva ogenera insumo oñeñe'ê haguã política integración regional rehe, ha'eháicha mba'éicha:

(5.1) Programa de Graduado Interdisciplinario [Sociedad, Cultura ha Fronteriza](#) rehegua, 2016-pe nivel de maestría ha doctorado-pe, ha Programa de [Salud Pública péva Frontera](#), a nivel de maestría, UNIOESTE guive.

(5.2) *Lato sensu* Curso de Posgrado en [Integración Paraguay-Brasil](#), UNILA-gui, 2016-pe. mbo'ehára ha temimbo'ekuéra mokõive tetãgua ndive.

(5.3) UNILA Programa Institucional [Triple Agenda](#) rehegua, oguerékóva responsabilidad omotenondévo investigación académica-pe umi grupo de investigación universidad-pegua institucionalizado CNPq-pe, hembipotápe oime ojesareko umi mba'e ojejeruréva estudio indicado-pe por los actores del territorio (ocubri el Oeste de Paraná, el Alto Paraná, en el Paraguay, ha Misiones, Argentina-pe).

(5.4) Línea de investigación [Fronteras, Diásporas y Mediaciones](#), Programa Interdisciplinario de Graduados en Estudios Latinoamericanos (PPG-IELA), UNILA-pe.

(5.5) *Lato sensu* Curso de Posgrado en [Gestión, Estrategia y Planificación ary Fronteras](#), [IDESF-gui](#) (Instituto de Desenvolvimento ha Segurança de Fronteras)-gui.

(6) *Ambue mba'e porã ojejapóva*

Ojekuaa heta joaju ha tembiapo joaju iñimportánteva Región-pe, ko'ýte sector Biodiversidad, Salud ha Derechos Humanos Conservación-pe Yvypóra, ojehechauháicha ko'ápe.

(6.1) Asociaciones Parques Nacionales Iguazu-pe, he'iséva, omotenondévo gestión integrada Argentina ha Brasil apytépe [Programa de Conservación rupive de Servicios de Biodiversidad y Ecosistema Corredor Binacional-pe](#), péicha intercambio de profesionales omba'apóva Parques Nacionales Iguazu-pe.

(6.2) Ñepytyvõ tetãnguéra rupi oñemombarete haguã tesãi Región Trinacional-pe, omomba'eguasúvo: i) Grupo de Trabajo Integración de Acciones de Salud

² Romoĩ techapyrãramo Laboratorio de Investigación Grupo de Fronteras, Estado ha Relaciones Sociales rehegua (LAFRONT), Universidad Estatal de Paraná Occidental – UNIOESTE-gui.

rehegua de Itaipu ([GT - Itaipu Saúde](#)), de naturaleza asesora, ombyatýva profesionales oiméva frontera péva gestión ha omombaretévo política salud pública ha ointegra umi representante gobierno local, regional ha nacional Región Trinacional-pegua; ii) Migrante rógape, oíva Oficina de Asuntos Municipales poguýpe Internacional, joajúpe Municipalidad de Foz do Iguazu ndive, hembipotápe oipytyvõ umi brasileño oikóva Paraguái-pe ha umi inmigrante-kuérape región fronteriza-pe. Omba'apo ñemyesakãme umi tema laboral rehegua, documentación jurídica ha jehupyty tekombo'e ha tesãi rehegua (MARTÍNEZ, 2020).

(6.3) [Protocolo oñepytyvõ haguã umi Migrante Vulnerable](#), ombosako'íva Organización Internacional de Migraciones (OIM) ndive, oisãmbyhýva Secretaría Extraordinaria de Derechos Humanos de Foz do Iguazu ha Secretaría rupive de Asistencia Social municipio-pe. Ha'e peteî instrumento oñeha'áva ogarantisa umi oíke haguã umi migrante vulnerable servicio público-pe Táva.

(7) Acuerdo de Ubicaciones Fronterizas Encuadradas (ALFV) rehegua

Umi Acuerdo omopyenda peteî base normativa internacional orekóva ideales de joaju ha joaju oñemopyenda komunidakuéra rekoporã rehe frontera-kuéra rehe, ome'êvo base jurídica mburuvichakuéra local-pe guarã ombohape haguã tránsito fronterizo, joaju tesãi ha tekombo'épe, Ojejapo oñembohováí ramo peteî respuesta umi mba'e ojeruréva umi actor subestatal ha población frontera ohasáva, oñembohasáva umi Comisión Fronteriza-pe ha Subgrupo de Trabajo-pe 18 Mercosur-pegua Integración Fronteriza rehegua. Región Trinacional-pe, umi ALFV ha'e omohuã multilateralmente Mercosur ámbito ryepýpe ha bilateralmente tetãnguéra apytépe, oñemyesakãháicha ko'ápe.

(7.1) Multilateral, Mercosur ryepýpe, ofirmava'ekue 2019-pe, Acuerdo de Localidades Fronterizas Ligadas del Mercosur rehegua ([Mercosul/CMC/DEC. N° 13/19](#)), oíva proceso de ratificación Estado-kuéra rupive, orekóva más de 40 listado umi tendápe, umíva apytépe Foz do Iguazu Puerto Iguazú ndive, Puerto Presidente Franco, Ciudad del Este ha Hernandariaspe.

(7.2) *Bilateral*, Brasil ha Argentina apytépe, ofirmava'ekue ary 2005. Pe Acuerdo de Oñefirma umi Ubicación Fronteriza Enlazada Brasil ha Argentina mbytépe Porto Iguazu, ára 30 jasypoteĩ ary 2005-pe, ha oñemboguata 13 ary guive Jasyporundy 2016-pe [Decreto n° 8.636 13/01/2016](#), oime listado Foz ojapo Iguazu con Puerto Iguazú entre las Lugares Enlazados.

(7.3) *Bilateral*, Brasil ha Paraguay apytépe, 2017. Pe Acuerdo de Ubicaciones Bound Fronteras entre Brasil ha Paraguay, [assinado no dia 23ofirmava'ekue 23 de Noviembre 2017-pe](#), oñemoambue peteĩ Proyecto de Decreto Legislativo (PDL) [765/2019](#) ha, diciembre 2021-pe, omonéi Comité de Relaciones Exteriores ha Defensa Nacional (CREDN) Cámara de Diputados Brasil-pegua. Paraguái-pe, pe Acuerdo omonéi Parlamento, osêva [Lei n° 6709/2021](#), ha'éva listado Foz do Iguacu con Ciudad del Este, Puerto Presidente Franco ha Hernandarias como Lugares Enlazados rehegua.

Umi Acuerdo he'i oñembohape haguã umi arreglo cooperación internacional local rehegua umi tema ha'eháicha salud, tránsito local, cultura, educación, tembiapo ha heta mba'e rehe ambue katu, omeœævo derecho haœéva: i) ombaœapo téra omombaœapóvo peteĩ comercio téra profesión, odisfruta derecho ha obligación laboral ha seguridad social joja rehegua; ii) jeike rehegua tekombo'e público gratuito; iii) ohupyty atención médica servicio público-pe tesãi rehegua; iv) ohupyty beneficio comercio frontera ohasáva mba'erepy téra producto rehegua de subsistencia rehegua.

Ko'ã Acuerdo oikotevê gueteri hetave tiempo ha difusión ohupyty haguã pleno efectividad umi región fronteriza-pe. Péicha, Región Trinacional de Iguacu ha'e omoñepyrüvo proceso omoañetévo umi Acuerdo oje'éva, péva guive iniciativa umi actor local, orekóva umi acción oñemotenondéva ha aty representante administración municipal-pegua.

Ko'ã acuerdo avei opermiti tránsito fronterizo vecino, ikatu haguã upe residente fronterizo orekóva residencia habitual peteĩ municipio-pe frontera peteĩ tetã vecino ikatu oñeinskri vi extranjero fronterizo ramo ha ojerúre Tarjeta de Tránsito Fronteriza Vicinal (CTVF), ikatu haguã ombohape i libre movimiento rehegua. Ko registro oiko ojejerurévo téra autorización rupive umi acto de vida civil ojejapóva ojehechauhápe Municipalidad fronteriza (en Ñande kásope, Foz do Iguacu, Puerto Iguazú, Ciudad del Este, Hernandarias ha Presidente Franco), oautorisáva poblador-pe oejerce haguã umi derecho ojeatribuíva ichupe por [Ley Federal n° 13.445/2017](#) Brasil-pegua. Avei oñemoĩ chupekuéra pe [Lei Federal n° 6.523/2009](#), República Federal de Argentina rehegua, ha [Decreto n° 8.636/2016](#), peteĩ residente fronterizo argentino káso, téra [Decreto n° 9.199/2017](#), rupive, péva peteĩ residente fronterizo paraguay rehe.

Oñeme'évo Tarjeta de Tránsito Fronteriza Vicinal (CTVF) ha péva facilitación efectiva de tránsito fronterizo umi oikóva umi tavaguasu fronteriza ojoajúva rehe ombohová i umi mba'e oñeha'aróva komunida relevante. En el municipio de Foz

do Iguazu, techapyrã, ko tarjeta ikatu ojerure umi poblador-kuéra oikóva Argentina térã Paraguay-pe, péva [Núcleo de Inmigración del Policía](#) Federal, péva lista de comprobación ojejeruréva ciudadano frontera ohasáva térã ciudadano fronterizo [Argentina](#) ha [Paraguay-gua](#).

Umi mba'e ojehechava'erã paha

Oñemoañetévo umi asociación estratégica desarrollo sostenible-pe guarã Región Trinacional de Iguazu, oñemopu'ã haguã umi proceso participativo umi actor-kuéra local ha regional, omboyke'ÿre especificidad orekóva umi desafío orekóva ha orekóva potencial, ikatu ofavorese territorio omoheñoivo solución estructural, ojehechakuaáva Paradiplomacia guive Cooperación Fronteriza rupive.

Ojekuaava'erã umi Acuerdo de Localidades Fronterizas Ligadas (VALF) rehegua oike Región Trinacional-pe. Ha'ekuéra ha'e instrumento jurídico clave integración-pe guarã frontera, gestión rupive umi gobierno local oñemboguata haguã, ojesarekóva omokyre'ÿvo bienestar comunidad fronteriza ha orekóva integración, ombohapéva articulación oíva nivel gubernamental ñambu'éva apytépe ikatu haguã oipytyvõ umi actor local-pe.

Ha katu tekotevê gueteri oñentende pypuku pe realidad común rehegua ombojoajúva Región ha umi beneficio ikatúva ohupyty integración. Upevarã ñĩimportanté ojedilui pe mentalidades persistentes resistentes a la integración (de nacionalismo ñandetéra-chukuéra térã ñande-versus-ha'ekuéra) ha oipe'a hokê planificación ha implementación peteî modelo pyahu de gobernabilidad frontera ohasáva (omopu'ãvo peteî sentido de pertenencia tuichavéva). Péva mbojavo oi moi pira pire ha capacitación producción de contenido científico ha umi tekotevê ome'ê visibilidad ohechauka haguã jeiko pora tuichavéva ha'eha péva valorización umi bienes mbohapy tetagua ha péva formación sinergia péva condición local orekóva umi frontera ohasáva, oñemitÿvo escala de entendimiento ha identidad intercultural tuichave ha oikepaiteve.

NAPI Mbohapy tetagua ha red de investigadores orekóva, avei umi institución oñemopyendáva Región-pe omba'apo ko'ã mba'épe ome'ëvo investigación³ ha umi mba'e pyahu oipytyvõva umi agente estatal-kuérape toma de decisiones-pe guarã kakuaa jokope guara regional rehegua.

³ Iporã ja'e proyecto "Desarrollo Regional Transfronterizo", oikéva NAPI Trinacional, 2016-pe. omoheñoiva investigación desarrollo frontera ohasáva Brasil-Paraguay.

Posibilidad oñentende haguã, umi métrica-gui, realidad teta apyra ohasáva, omoha anga ha ombopy a petei haguã porojokuaira ojeehechava rehe relevante ha'e peteî condición oikuave'ê haguã porojokuaira ojehechava tekove atyra transnacional-kuérape umi promotor jeiko pora ojeipotáva umi realidad-pe guarã oiméma naturalizado experiencia de teta apyra tenda avei teta maymava rehegua-pe. Ko'ãichagua mba'ekuaa ha ko'ãichagua jepokuaa ikatu ojepe'a tape oñemboguata haguã bien común ñemboja o - ha'eháicha umi tekoha ñeñangareko, ñangareko biodiversidad rehe, y ha tapichakuéra ohasáva teta apyra rekove ha'éva omongaru ha oiko upépe -, añetehápe, ikatu ojuhu tape articulación rehegua pe kakuaa social, económico ha ambiental, oñemopyendáva principio-kuéra rehe guerojerapuku.

Umi mba'e oje'éva

ALTO PARANÁ. **Gobierno Departamental**. 2020. Disponível em:

<http://www.altoparana.gov.py/v0/index.php/ciudad-del-este>. Acesso em: 03 nov. 2020.

BENVENUTO, J. A Guerra da Tríplice Aliança e o Ressentimento Paraguaio: impasse no processo de integração regional? **Revista Direito sem Fronteiras**, Foz do Iguaçu, v. 1, n. 2, p. 71-70, jul./dez. 2017.

BORDIGNON, F. **As cooperações policiais internacionais em fronteiras, do local ao global**: o Comando Tripartite na Tríplice Fronteira Argentina, Brasil e Paraguai. 2019. Dissertação (Mestrado Interdisciplinar em Sociedade, Cultura e Fronteira) - Universidade Estadual do Oeste do Paraná, Foz do Iguaçu, 2019.

BRASIL. Portaria n. 125, de 21 de março de 2014. Estabelece o conceito de cidades-gêmeas nacionais, os critérios adotados para essa definição e a lista todas as cidades brasileiras por Estado, que se enquadram nessa condição. **Diário Oficial da União**, Brasília, DF, n. 152, Seção 1, p. 45, 26/03/2014. Disponível em: <https://www.jusbrasil.com.br/diarios/67965696/dou-secao-1-24-03-2014-pg-45>. Acesso em: 25 fev. 2022.

CORNAGO-PRIETO, N. Exploring the global dimensions of paradiplomacy: functional and normative dynamics in the global spreading of subnational involvement in foreign affairs. In: WORKSHOP ON CONSTITUENT UNITS IN INTERNATIONAL AFFAIRS, Hanover, Germany, 2000. **Proceedings** [...].

Germany, oct. 2000. Disponível em:

https://www.academia.edu/2286276/Exploring_the_Global_Dimensions_of_Paradiplomacy_Functional_and_Normative_Dynamics_in_the_Global_Spreading_of_Subnational_Involvement_in_International_Affairs Acesso em: 28 de Mar 2022.

DUCHACEK, I. Perforated sovereignties towards a typology of new actors in international relations. In: MICHELMANN, Hans; SOLDATOS, Panayotis. **Federalism and international relations** - the role of subnational units. United Kingdom: Oxford University Press, 1990.

FUNDAÇÃO ARAUCÁRIA. **Nota Técnica 01/2019** - Novos Arranjos de Pesquisa e Inovação. Curitiba e Foz do Iguaçu: Fundação Araucária, 2019.

INSTITUTO BRASILEIRO DE GEOGRAFIA E ESTATÍSTICA. **Foz do Iguaçu** - Panorama. IBGE Cidades (on-line), 2020. Disponível em: <https://cidades.ibge.gov.br/brasil/pr/foz-do-iguacu/panorama>. Acesso em: 10 mar. 2022.

INSTITUTO SOCIAL DO MERCOSUL. **Cidadania social no MERCOSUL**: acesso a serviços sociais em regiões de fronteira. Assunção: ISM, 2018. Disponível em: <http://www.ismercosur.org/pt/cidadania-em-fronteira%E2%80%8B/> Acesso em: 28 abr. 2022.

ITAIPU BINACIONAL. **Geração de energia**. Disponível em: <https://www.itaipu.gov.br/energia/geracao>. Acesso em: 29 abr. 2022.

KNOPP, G. Governança social, território e desenvolvimento. **Perspectivas em Políticas Públicas**, Belo Horizonte, v. 4, n. 8, p. 53-74, jul./dez. 2011. Disponível em: <https://revista.uemg.br/index.php/revistappp/article/view/916>. Acesso em: 28 abr. 2022.

MARTÍNEZ, V. R. de M. E. **O acesso dos usuários transfronteiriços paraguaios aos serviços públicos de saúde no Brasil**. 2020. Dissertação (Mestrado em Saúde Pública em Região de Fronteira) - Universidade Estadual do Oeste do Paraná, Foz do Iguaçu, 2020.

MERCOSUL. **Decreto CMC n. 13**, 4 de dezembro de. 2019. Acuerdo sobre Localidades Fronterizas Vinculadas. Consejo del Mercado Común, Bento Gonçalves, 4 dez. 2019. Disponível em: <https://www.mercosur.int/documento/acuerdo-localidades-fronterizas-vinculadas/>. Acesso em: 27 abr. 2022.

ODDONE, N.; VÁZQUEZ, H. R. Cross-Border Paradiplomacy in Latin America. **Latin American Policy**, v. 6, n. 1, p. 110-123, jun. 2015. Disponível em: https://www.researchgate.net/publication/275588537_Cross-Border_Paradiplomacy_in_Latin_America. Acesso em: 26 dez. 2021.

ODDONE, N.; QUIROGA BARRERA ORO, M.; SARTORI DE ALMEIDA PRADO, h.; WILLINER, a. **Pactos territoriales en la construcción de regiones transfronterizas**: por una mayor integración a múltiples niveles. Santiago: Editora da CEPAL/Naciones Unidas, 2016. Disponível em: <https://www.cepal.org/es/publicaciones/40606-pactos-territoriales-la-construccion-regiones-transfronterizas-mayor-integracion>. Acesso em: 26 dez. 2021.

ORGANIZAÇÃO DE NAÇÕES UNIDAS BRASIL. **Transformando Nosso Mundo**: a Agenda 2030 para o Desenvolvimento Sustentável. Rio de Janeiro: ONU Brasil, 2015. Disponível em: <https://brasil.un.org/sites/default/files/2020-09/agenda2030-pt-br.pdf>. Acesso em: 26 abr. 2022.

RECEITA FEDERAL. **Movimentação de cargas em Foz do Iguaçu apresenta resultados históricos**. Ministério de Economia. Notícias, jul. 2021. Disponível em: <https://www.gov.br/receitafederal/pt-br/assuntos/noticias/2021/julho/movimentacao-de-cargas-em-foz-do-iguacu-apresenta-resultados-historicos>. Acesso em: 28 abr. 2022.

RECEITA FEDERAL. **Workshop de Gestão Coordenada de Fronteiras**. Ministério de Economia (on-line), nov. 2021. Disponível em: <https://www.gov.br/receitafederal/pt-br/acesso-a-informacao/dados-abertos/resultados/aduana/workshop-de-gestao-coordenada-de-fronteiras> Acesso em: 29 abr. 2022.

SIERICH, k. Ponte Internacional da Amizade. **Revista ACIFI** (online), n. 12, ago. 2016. 1 fotografia.
Disponível em: <http://www.revistaacifi.com.br/edicao-12/revitalizada-ponte-da-amizade-conecta-o-desenvolvimento-de-foz-do-iguacu/>. Acesso em: 29 de abril de 2022.

VIEIRA, Gustavo Oliveira; OLIVEIRA, Suellen Maia. Cooperação Transfronteiriça na Região Trinacional Ciudad del Este-Foz do Iguaçu-Puerto Iguazu: um caleidoscópio paradiplomático. **Aldea Mundo - Revista sobre Fronteras e Integración Regional**, San Cristobal, año 24, n. 47, p. 51-58, ene./jun. 2019.

VIEIRA, G. O. Integração Transfronteiriça: ressignificar sentidos, com “novos” atores. **Revista da Secretaria do Tribunal Permanente de Revisão do Mercosul**, ano 7, n. 13, p. 15-32, mar. 2019.
Disponível em: <http://revistastpr.com/index.php/rstpr/issue/view/18>. Acesso em: 28 abr. 2022.